

Pidoprygora L. Improvement of the economic mechanism of realization of a state ownership in economy of Ukraine

In the article the economic mechanism of realization of a state ownership in economy of Ukraine is investigated and the basic directions of its improvement are offered with the purpose of increase of efficiency of this pattern of ownership.

Keywords: *a state ownership, realization of the property, economic laws, management.*

*Горбачук М. С.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ОБ'ЄКТИВНІ ПЕРЕДУМОВИ СТРУКТУРНО-ІННОВАЦІЙНОЇ ПЕРЕБУДОВИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

У статті розкривається сутність та об'єктивна необхідність структурно-інноваційної перебудови економіки України, висвітлюються її засадничі принципи. Процес перебудови розглядається як основна засада формування конкурентоздатної економічної системи в контексті зміцнення геополітичних позицій України.

Ключові слова: *інновації, структурно-інноваційна перебудова економіки, конкурентоспроможність, інноваційна модель розвитку, національна інноваційна система (НІС), економіка знань, фінансово-економічна криза.*

Постановка проблеми: сучасний стан економіки України характеризується лише незначним зростанням ВВП, за підсумками 2010 року, порівняно з кризовим 2009 р., він становив 4,2% [7, ст. 3]. Негативні економічні і соціальні тенденції, які спостерігаються в реальному житті, ще раз переконують в неефективності існуючої, по суті сировинної, моделі розвитку і майже повної відсутності реальних зрушень в побудові нової – інноваційної моделі розвитку, в основі якої лежить економіка знань, або так звана “знаннєвомістка економіка”. Основним гальмуючим фактором на шляху стабільного економічного зростання, на нашу думку, є застаріла існуюча структура економіки країни, її нездатність до швидкого технічного оновлення і переорієнтування на виклики глобалізації і, в результаті, її низька конкурентоспроможність.

Мета: основною метою статті є висвітлення аспектів цільових передумов структурно-інноваційної перебудови економіки України та можливих кроків на цьому шляху.

Виклад матеріалу: У рейтингу Всесвітнього економічного форуму (WEF) за індексом зростаючої конкурентоспроможності (GCI) Україна в 2010 році знаходилась лише на 89 місці зі 139 країн, в той час як в 2009 році вона посідала 82 сходинку зі 133 країн, а в 2008 році – 72 зі 134 країн [6]. Зрозуміло, що каталізатором такого погіршення економічної ситуації в країні стала фінансово-економічна криза 2008 – 2009 років, яка мала світові масштаби.

Однак, слід зазначити, що відносно незначні обсяги скорочення світового виробництва в період кризи (0,6%) говорять про різний ступінь ураження кризою національних економік. Падіння мало місце в цілому лише в групі країн з розвинутою

економікою (-3,2%), в той час як у країнах з ринком, що формується, відбулось лише уповільнення зростання (з 6,1% у 2008 р. до 2,5% у 2009 р.). У 2009 р. в країнах африканського континенту мало місце економічне зростання на рівні 2,1-2,4%. Падіння у США в 2009 р. сягнуло 2,4%, євроні – 4,1%, Японії – 5,2%, Великобританії – 4,9%. В середньому по країнах СНД у 2009 р. ВВП скоротився на 6,6%, промислової продукції – на 10%, інвестиції в основний капітал – на 16%. При цьому величина падіння в країнах СНД була різною, а в деяких країнах по ряду індикаторів навіть спостерігалось зростання. Найбільший економічний спад зафіксовано у Вірменії та Україні [3, ст. 3]. Так в Україні загалом у періоді максимального загострення кризових явищ спад економіки досягав 20,3% ВВП (І квартал 2009 р.), а скорочення промислового виробництва в цей час фіксувалося на рівні 31,8% [9, ст. 40]. За підсумком всього 2009 року ВВП скоротився на 14,8 % [7, ст. 4].

З огляду на це варто відзначити дві речі:

– по-перше, масштаб впливу на економіку України кризи 2008–2009 рр. переконливо довів недієздатність існуючої моделі економічного розвитку, в основі якої лежить переважання експортної орієнтації економіки та екстенсивне використання основних ресурсів;

– по-друге, наслідки кризи говорять про високий рівень вразливості національної економіки до зовнішніх впливів та про її незахищеність від останніх.

Тим не менше, як вже говорилося, криза була лише каталізатором прояву застійних тенденцій в економіці нашої країни, серед найвагоміших з яких відзначають наступні:

- переважання низькотехнологічного виробництва;
- домінування “сировинних” галузей;
- запозиченість моделей трансформаційних процесів;
- значна залежність від цінової кон’юнктури зовнішніх ринків;
- зношеність основних виробничих фондів;
- непослідовність і хаотичність державної політики змін;
- неподоланість розколів у суспільстві;
- державницька незрілість управлінських еліт;
- низька енергоефективність виробництва;
- слабка розвиненість внутрішнього ринку [8, 9].

Загалом, протягом докризових 2000 – 2007 років в економіці України спостерігалися високі темпи економічного зростання – у середньому близько 7,5%. За ці роки ВВП України збільшився майже на 77,7%, а продуктивність праці зросла на 72%. Такі показники супроводжувались позитивними змінами – значне підвищення внутрішнього споживчого попиту, зростання обсягів експорту, високий попит на інвестиції в основний капітал. Однак мали і негативні аспекти, які насамперед пов’язані з переважанням у використанні екстенсивних чинників зростання.

Таким чином, можна було спостерігати існування досить неоднозначних процесів. Поряд з бурхливим розвитком комерційних структур, діяльність яких спрямована на надання послуг у сфері операцій з нерухомістю, посиленням ролі фінансової діяльності, питома вага промисловості у ВВП протягом 2001–2007 років

залишалась майже незмінною на рівні 27,1–27,5%. Як відомо, в структурі промисловості продувжують переважати сировинні галузі та галузі низькотехнологічного виробництва. Збільшення частки сфери послуг у структурі ВВП, як один з найхарактерніших показників структурних зрушень для країн з трансформаційною економікою, не мало стратегічного характеру і супроводжувалось диспропорційністю.

Наслідком таких, здебільшого стихійних, змін і відсутності чіткої стратегії та практики модернізації економіки, її технологічного оновлення і стало, власне, різке скорочення обсягів виробництва у провідних галузях економіки, що потягло за собою падіння у виробництві коксу та продуктів нафтопереробки, в добуванні корисних копалин тощо. Негативні тенденції почали спостерігатись і в сфері послуг та торгівлі, які є індикатором ділової активності [10, ст. 19-21]. Отже, стан економіки на 2008 рік був вже сам по собі кризовим і зовнішні впливи лише посилили і посприяли подальшому розвитку негативних тенденцій.

Зважаючи на вище зазначене, слід визнати об'єктивну необхідність докорінної реструктуризації економіки країни. Структура економіки, як динамічне співвідношення між процесами виробництва, між елементами економічної системи, має відповідати вимогам сучасного міжнародного порядку. Сьогодні вже ні в кого не викликає сумнівів, що основою розвитку сучасного суспільства є інформаційно-комунікаційні технології та процес безперервного набуття знань. Тому структурні зміни мають передусім спиратись на технологічне оновлення, на модернізацію, на використання інтенсивних факторів виробництва.

Останніми роками надзвичайної популярності в нашій країні набув термін “інновація”, який активно використовував в своїх працях Й.Шумпетер ще в 30-х роках ХХ ст.. З латинської мови термін “innovation” можна перекласти як “в напрямку оновлення” від слів “novation” – оновлення та приставки “in” – в напрямку. Найчастіше інновації ототожнюють з нововведеннями, однак в Законі України “про інноваційну діяльність” інновація визначається як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [4]. На нашу думку, наголос у цьому визначенні робиться насамперед на формулюваннях “конкурентоспроможні” та “істотно поліпшують структуру виробництва”. На цьому, власне, і має ґрунтуватись процес розробки і впровадження інновацій, тобто інноваційної діяльності. В законі України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності”, прийнятому в 2003 році, Верховною Радою були визначені такі стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні на 2003-2013 роки:

- модернізація електростанцій; нові та відновлювані джерела енергії; новітні ресурсозберігаючі технології;
- машинобудування та приладобудування як основа високотехнологічного оновлення всіх галузей виробництва; розвиток високоякісної металургії;
- нанотехнології, мікроелектроніка, інформаційні технології, телекомунікації;
- вдосконалення хімічних технологій, нові матеріали, розвиток біотехнологій;

- транспортні системи: будівництво і реконструкція;
- охорона і оздоровлення людини та навколишнього середовища;
- розвиток інноваційної культури суспільства [5].

Саме на активізацію діяльності в цих напрямках і має спиратися структурно-інноваційна перебудова економіки України. Поняття структурно-інноваційної перебудови можна визначити як багатовекторний процес, який передбачає зміни на всіх ланках економічної структури і відповідає вимогам технологічного і соціального прогресу. Провідна роль у формуванні науково-технологічної політики належить державі, яка мусить всіма можливими засобами сприяти і підтримувати інноваційний розвиток в країні. Саме державі належить сформуванню єдиний комплексний підхід структурного регулювання територіального соціально-економічного розвитку країни. Метою структурно-інноваційної перебудови економіки країни має бути зростання питомої ваги високоточного машинобудування і кінцевої продукції інноваційного походження та втілення на практиці інноваційної моделі економічного зростання національної економіки. Процес перебудови має спрямовуватись на забезпечення конкурентоздатного національного виробництва і економічного зростання в умовах панування економіки знань – економіки, в якій “джерелом зростання є як спеціалізовані (наукові), так і повсякденні знання, в результаті використання яких, поряд з природними ресурсами, капіталом і працею домінуючим фактором стають процеси накопичення і використання знань, внаслідок чого постійно зростає конкурентоспроможність економіки” [2 ст. 32]. В основі “нової економіки” або “економіки знань” лежать нові знання, що мають інформаційну основу і втілюються в інноваціях, які у високорозвинених економіках через новітні технології та відповідну продукцію забезпечують в кінцевому рахунку домінуючу вагу приросту ВВП.

Інноваційним перспективам України присвячена монографія В. М. Гейця та В. П. Семиноженка, в якій розкриваються питання необхідності, засад та можливостей інноваційного розвитку економіки України. Науковці наголошують на існуванні загрозливих тенденцій в економічній системі при збереженні яких країна “практично приречена на металургійну та сировинну спеціалізацію, на енергетичну залежність та втрату, незалучених і незадіяних, людського капіталу та науково-технічного потенціалу” [2, ст. 233]. Аспектом структурної перебудови економіки вони називають процес модернізації – як подолання технологічної залежності; здатність генерувати передові науково-технічні ідеї та експортувати результати НДДКР. Такими негативними тенденціями в структурі економіки України, визначеними, наприклад, в “Національній стратегії розвитку “Україна-2015”, є наступні:

- великі внутрішні коливання дохідності – від мінусової у видобуванні вугілля та торфу до завищеної у торгівлі, вантажному транспорті;
- порушення пропорцій розвитку між металургією та машинобудуванням. Якщо в сфері металургії збереглися виробничі потужності, хоча і без необхідної технологічної модернізації, то в машинобудівній галузі випуск продукції скоротився більше ніж у два рази;
- несприятлива ситуація в сільському господарстві, легкій промисловості;
- низькоприбутковими є сфери інформатизації, наукових досліджень, освіти, охорони здоров’я – власне формуючі галузі національної конкурентоспроможності;

– загальна спеціалізація на виробництві низькотехнологічних товарів і послуг [8, ст. 30-31].

Звичайно, констатація і визнання існуючих проблем це вже великий крок на шляху до їх подолання, але необхідні реальні дії. І передусім діяти має держава як центральна інституція в процесі структурно – інноваційної перебудови економіки. На нашу думку, нагальним є удосконалення нормативно – правового забезпечення цього процесу з метою чіткого розмежування завдань і повноважень різних установ, які так чи інакше беруть участь в модернізації економічної системи. Не менш важливим є формування привабливого інноваційно – інвестиційного клімату в державі, що сприятиме залученню інновацій не як кінцевого продукту, а як повноцінного інноваційного процесу. Процес технологічної реструктуризації має ґрунтуватись на кооперації держави і приватного бізнесу, співпраці малих та середніх підприємств з великими корпоративними структурами, розвитку інноваційної інфраструктури.

Необхідним є забезпечення розвитку національної інноваційної системи (НІС) як сукупності законодавчих, структурних і функціональних компонентів (інституцій), які задіяні у процесі створення та застосування наукових знань і технологій та визначають правові, економічні, організаційні і соціальні умови для забезпечення інноваційного процесу [1]. У зв'язку з цим Кабінетом міністрів України була прийнята Концепція розвитку національної інноваційної системи, в якій викладені два можливі варіанти останнього:

1. Шляхом надання першочергової підтримки підсистемі генерації знань з метою збільшення кількості проведених наукових досліджень і розробок.

2. Шляхом здійснення комплексу заходів щодо збалансованого розвитку всіх підсистем національної інноваційної системи, підтримки інноваційної активності вітчизняних суб'єктів господарювання на всіх стадіях інноваційного процесу, стимулювання попиту на результати наукових досліджень і розробок, кваліфікований персонал, створення сприятливих умов для виробництва інноваційної продукції з високим рівнем доданої вартості [1].

Другий варіант визначається Концепцією оптимальним однак таким, що потребує узгодження державної промислової, фінансової, податкової політики з державною політикою у сфері освіти, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності. А це, зрозуміло, є складним, болісним і довготривалим процесом.

В Експертній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень до Послання Президента України В. Януковича до Українського народу “Україна ХХІ століття. Стратегія реформ і суспільної консолідації” визначаються наступні завдання на шляху до становлення інноваційної моделі економіки як результату її структурно-інноваційної перебудови:

1. У податковій сфері. Забезпечити перехід від надання пільг за належністю до пріоритетних галузей економіки до застосування пільг в оподаткуванні прибутку інноваційних підприємств; запровадження системи податкових пільг для інвестицій в інноваційні проекти; звільнення від оподаткування наукових установ, діяльність яких здійснюється за рахунок державного бюджету; звільнення від оподаткування коштів підприємств, спрямованих на фінансування наукових досліджень; звільнення від оподаткування коштів підприємств, що спрямовуються на запровадження

інноваційних технологій у соціально значущих сферах (медична допомога, освіта, охорона правопорядку, служби екстреної допомоги тощо).

2. У сфері бюджетних видатків. Надання пріоритетів цільовому кредитуванню під інвестиційні проекти інноваційного спрямування з майновими гарантіями їхнього цільового використання. Чинником розвитку в Україні попиту на інновації визначається включення комплексів інноваційних товарів та послуг до обов'язкових складових державних соціальних програм, державних та комунальних програм енергозощадження, розвитку комунальної інформаційної інфраструктури тощо.

3. У сфері застосування спеціальних правових режимів економічної діяльності. Розширення мережі технологічних і наукових парків, іннополісів.

4. У сфері кредитування – надання кредитів інноваційного спрямування має стимулюватися за рахунок: запровадження механізмів державного страхування інноваційних кредитів, у першу чергу, виданих малим підприємствам; надання державних гарантій та пільгових регуляторних вимог комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів [9, ст. 89].

Надзвичайно велике значення має також збалансована зовнішньоекономічна політика держави, спрямована на якісно нове позиціонування України в геоekonomіці. Відома політика багатовекторності в зовнішніх відносинах є досить складною і потребує ідеальної виваженості у формуванні пріоритетів. На нашу думку, Україна має формувати та розвивати взаємовигідне співробітництво з динамічними країнами, що проходять шлях модернізації економіки. Необхідним є також ефективне просування продукції вітчизняних товаровиробників на закордонні ринки, налагодження дієвої співпраці в інвестиційно-інноваційній сфері. Задля посилення участі України у світовій торгівлі, залучення інвестицій зовнішня політика України повинна спрямовуватися на розвиток багатосторонньої співпраці в рамках міжнародних регіональних організацій, на формування механізмів співпраці з впливовими міжнародними об'єднаннями – “великою вісімкою”, “великою двадцяткою”, на продовження співпраці з міжнародними фінансовими установами, передусім МВФ та групою світового банку, а також ЄБРР.

Однак, попри все, найважливішим і найвизначальнішим моментом для подальшого стабільного розвитку є соціально-економічний клімат всередині держави – стабільність в політичній сфері, впевненість у завтрашньому дні від студентів до пенсіонерів – це фундамент будь-якої економічної надбудови.

Висновки: Незважаючи на всі викладені вище негативні явища, Україна має досить потужний науково-дослідницький і технічний потенціал, що може стати гідною основою для побудови дієздатної моделі інноваційного розвитку. Серед таких напрямків можна назвати наступні: нанотехнології (наноелектроніка, наноматеріали, нанотехніки); клітинна біотехнологія; виготовлення композитних матеріалів; інформаційні технології (математичне моделювання, автоматизація складних технологічних систем); літакобудування; суднобудівна галузь; танкобудування; виробництво функціональних і конструкційних матеріалів та виробів з них. Потрібно лише сформулювати високу мотивацію в суспільстві до становлення конкурентоспроможної економіки країни як консолідований показник конкурентоспроможних особистостей. Розвиток держави має базуватись на такому

ланцюгу – конкурентоспроможна особистість – конкурентноздатна освіта – конкурентноздатна економіка. І в цьому контексті тільки політика технологічної модернізації може бути основою зміцнення конкурентоспроможності всієї економіки України.

Використані джерела:

1. “Концепція розвитку національної інноваційної системи” від 17.06.2009 № 680-р
2. Гесць В. М., Семиноженко В. П. Інноваційні перспективи України. – Харків : Константа, 2006.
3. Економіка України після кризи: орієнтири стратегічних реформ. Аналітична доповідь. – К., 2010.
4. Закон України “Про інноваційну діяльність” від 04.07.2002 № 40-IV.
5. Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності” від 16.01.2003 № 433-IV.
6. Інтернет ресурс <http://gcr.weforum.org>.
7. Соціально економічний розвиток України за січень 2011 року. Державний комітет статистики. – К., 2010 ст 3.
8. Україна – 2015: Національна стратегія розвитку. Громадсько-політичне об’єднання “Український форум”. – К., 2008.
9. Україна XXI століття. Стратегія реформ і суспільної консолідації. Експертна доповідь НІСД до Послання Президента України В. Януковича до Українського народу. – К., 2010.
10. Цілі розвитку тисячоліття. Україна – 2010. Національна доповідь. Міністерство економіки України. – К., 2010.

Горбачук М. С. Объективные предпосылки структурно-инновационных преобразований экономики Украины

В статье раскрывается сущность, объективная необходимость и основополагающие принципы структурно-инновационных преобразований экономики Украины. Процесс реструктуризации рассматривается как основа формирования конкурентоспособной экономической системы в контексте укрепления геополитических позиций Украины.

Ключевые слова: инновации, структурно-инновационные преобразования экономики, конкурентоспособность, инновационная модель развития, национальная инновационная система (НИС), экономика знаний, финансово-экономический кризис.

Gorbachuk M. The objective conditions the structural-innovative transformation of the economy of Ukraine

This article reveals the essence, the objective necessity and fundamental principles of structural-innovative transformation of the economy of Ukraine. The restructuring process is considered as a basis for building a competitive economic system in the context of strengthening of Ukraine's geopolitical position.

Keywords: innovation, structural-innovative transformation of the economy, competitiveness, innovative model of development, national innovation system (NIS), knowledge economy, financial-economic crisis.